

CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

OPŠTA GIMNAZIJA

Predmetni program

GEOGRAFIJA

I i II razred

Podgorica

2020.

SADRŽAJ

A. NAZIV PREDMETA	3
GEOGRAFIJA	3
B. ODREĐENJE PREDMETA	3
C. CILJEVI PREDMETA	4
D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA.....	5
E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA.....	6
I RAZRED	6
II RAZRED	13
F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA	18
G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA.....	19
H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA	20
I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA.....	22

A. NAZIV PREDMETA

GEOGRAFIJA

B. ODREĐENJE PREDMETA

Geografija predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka jer je njen predmet proučavanje odnosa čovjeka i prirode, tj. istraživanje odnosa prirodno-geografskih i društveno-geografskih elemenata u prostoru. Geografija je opšteobrazovni predmet koji se izučava u I i II razredu opšte gimnazije. Program Geografija povezan je sa drugim programima iz prirodne i društvene grupe predmeta koji se izučavaju u opštoj gimnaziji.

Geografsko znanje potrebno je mladome čovjeku da bi razumio događaje u savremenome svijetu. Tehnološki razvoj, informatička revolucija te proces globalizacije utiču na život ljudi u različitim djelovima svijeta. Iako, s jedne strane, ljudi postaju sve sličniji (odijevanje, način ishrane i sl.), istovremeno, zahvaljujući sve većoj dostupnosti informacija, bivamo sve svjesniji razlika među nama, među civilizacijama i kulturama. Te su razlike pravo bogatstvo, ali mogu biti i izvor sukoba. Ako nam je cilj izbjegavanje sukoba i očuvanje kulturne raznolikosti, neophodno nam je znanje o svijetu u kome živimo. Upravo je u tome značaj geografije, jer ona nije puko poznavanje položaja neke države na karti, već podrazumijeva odnos čovjeka i prostora, te poznavanje okoline, društva, istorije, ekonomije, kulture i religije.

Danas je čovjek ključni činilac transformacije svijeta, ali je on još uvijek samo jedan element složenoga sistema koji nazivamo Zemlja. Savremena geografija je nauka koja prostor istražuje upravo kao sistem: upoznaje elemente (npr. reljef, klimu, stanovništvo, grad), ali je naglasak na razumijevanju interakcija (odnosa) među tim elementima i procesima koji iz njih slijede. Geografski informacijski sistemi danas se primjenjuju u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti.

Geografija se u gimnaziji izučava u I i II razredu s godišnjim fondom od 140 časova.

U I razredu izučava se sa dva časa nedjeljno ili 70 časova na godišnjem nivou, od toga 60 časova obaveznog i 10 časova otvorenog dijela programa. U II razredu izučava se sa dva časa nedjeljno ili 70 časova na godišnjem nivou, od toga 60 časova obaveznog i 10 časova otvorenog dijela programa.

Razred	Sedmični broj časova	Ukupni broj časova	Obavezni dio (80–85%)	Otvoreni dio (15 do 20%)	Teorijska nastava (TN)	Vježbe i ostali vidovi
I	2	70	62	10	28	34
II	2	70	62	10	28	34

C. CILJEVI PREDMETA

Učenici/e¹ treba da:

- odrede osnovne geografske pojmove, pojave i procese u prostoru;
- objasne prirodno-geografske i društveno-geografske procese i pojave na lokalnoj, regionalnoj i planetarnoj ravni;
- istražuju prostorne predstave o svom rodnom kraju, regiji, državi i osposobe se da dešavanja u svom prostoru precizno lociraju;
- upoređuju prostor u globalnoj ravni, njegov raspored, relaciju, uzajamne veze i međuuticaj;
- ocjenjuju geografske vrijednosti i osobenosti svog kraja i svoje domovine i razviju pozitivna osjećanja prema njenom prirodnom i kulturnom nasljeđu, stanovništvu i privredi;
- odrede dinamiku promjena geografske sredine;
- razviju sposobnost orijentacije i čitanja geografskih karata i njihove upotrebe u nastavi i u svakodnevnom životu;
- upoređuju kako žive i rade ljudi u različitim okruženjima u svijetu, ocijene bogatstvo razlika naroda na Zemlji i njihov doprinos razvitku savremene civilizacije i razumiju i ocijene narode i njihove kulture u svojoj i drugim zemljama;
- istraže kontinente i velike geografske cjeline na pojedinim kontinentima i ocijene mjesto naše države u svijetu;
- razviju sposobnost da razumije ključne probleme koji sve više zaokupljaju savremeno čovječanstvo;
- uoče neophodnost odgovornog korišćenja prirodnih dobara i potrebe očuvanja i unapređivanja životne sredine;
- razumiju značaj održivog razvoja;
- razvijaju sposobnost upotrebe jednostavnih metoda geografskog istraživanja;
- razvijaju sposobnost kritičkoga mišljenja (prosuđivanja) i sposobnost rješavanja problema;
- argumentuju i iznose vlastite stavove;
- razvijaju stvaralačke sposobnosti (kreativnost);
- se osposobljavaju za samoorganizovano učenje (učenje učenja);
- razvijaju socijalne kompetencije (saradnja, timski rad, tolerancija...);
- poznaju ljudska prava i prava djece i osposobljavaju se za njihovo poštovanje i sprovođenje;
- razvijaju praktično-radne vještine za svakodnevni život;
- razvijaju sposobnost donošenja odluka o vlastitom profesionalnom razvoju.

---

¹ Izrazi koji se u Predmetnom programu koriste za fizička lica u muškom rodu podrazumijevaju iste izraze u ženskom rodu.

D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA

Korelacije omogućavaju funkcionalno povezivanje sadržaja različitih predmeta u jedinstven nastavni proces obrazovanja i vaspitanja. Prilikom planiranja treba imati u vidu i povezanost sadržaja u okviru samog predmeta. Geografija kao nauka koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka podrazumijeva korišćenje dostignuća iz drugih nauka.

Teme kao što su: *Bijni i životinjski svijet, Zaštita životne sredine, Vasiona i kosmos* povezuju nastavu Geografije sa programima Biologije, odnosno Matematike i Fizike. Raznovrsnim istraživanjima, ispitivanjima, izvođenjem oglada uspostavlja se veza sa Hemijom. Sadržaji iz Istorije često su povezani sa sadržajima Geografije kroz teme pomoću kojih se stiču znanja o istorijskim karakteristikama, kulturnom nasljeđu i stanovništvu, prije svega svoje domovine, a onda i drugih država svijeta.

Nastava Geografije je povezana sa kretanjem, čime se uspostavlja neposredna veza sa nastavnim predmetom Fizičko vaspitanje. U izradi karata, modela, crteža, shema, postera, plakata, grafikona, dijagrama i tabela uspostavlja se veza sa Informatikom i Matematikom. Sadržaji nastave stranih jezika povezani su sa sadržajem Geografije, prije svega kroz teme pomoću kojih se izučavaju geografske karakteristike država čiji se jezik izučava. Razvijanje jezičkih vještina u direktnoj je vezi sa nastavom Crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti, kao i sa književnim djelima koja se odnose na geografske sadržaje.

Međupredmetni sadržaji doprinose integrativnom pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta. Da bi se ostvarili u nastavi, neophodna je saradnja nastavnika u školi, pažljiva i zajednička izrada godišnjih planova rada nastavnika. Pored doprinosa ciljevima bliskih predmeta, Geografija treba da doprinese ostvarenju generičkih kompetencija² i međupredmetnih tema.

Sadržaji iz fizičke geografije, društvene geografije, regionalne geografije i nacionalne geografije i ostale aktivnosti u školi su izuzetno pogodni za razvijanje skoro svih generičkih kompetencija i međupredmetnih tema. Kroz ove sadržaje razvijaju se i ostvaruju: informaciona pismenost, sposobnost učenja, rješavanje problema i donošenje odluka, kreativnost i inovativnost, kritičko mišljenje, uspostavljanje i održavanje dobrih odnosa sa drugima (socijalna svijest, empatija, komunikacija, rješavanje konflikata, saradnja itd.), građansko obrazovanje, obrazovanje o životnoj sredini i održivom razvoju, preduzetničko obrazovanje, potrošačko obrazovanje, bezbjednosno obrazovanje.

---

² Generičke kompetencije i međupredmetne teme su skup znanja, vještina i vrijednosti koje su neophodne za život i rad u savremenom svijetu, koje pojedinačno nisu školski predmeti, ali bi trebalo da se uče i razvijaju kroz sve predmete i ostale aktivnosti u školi.

E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA

I RAZRED

Obrazovno-vaspitni ishod 1 Na kraju učenja učenik će moći da odredi značaj geografije i njeno mjesto u sistemu nauka.
Ishodi učenja <i>Tokom učenja učenik će moći da:</i>   – objasni predmet proučavanja geografije,   – prepozna podjelu geografije,   – odredi značaj geografije kao nauke i kao predmeta,   – ocijeni mjesto geografije u sistemu nauka,   – navodi argumente o značaju Geografije kao opšteobrazovnog predmeta u gimnaziji,   – argumentuje složenost i raznovrsnost veza elemenata geografske sredine i međusobne uticaje.
Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda   a) Sadržaji/pojmovi: predmet proučavanja, podjela geografije, geosfera, značaj geografije   b) Aktivnosti učenja Učenici na konkretnim primjerima objašnjavaju predmet proučavanja, podjelu i značaj geografije.   c) Broj časova realizacije (okvirno): 2 (1 čas teorijske nastave, 1 čas vježbi i ostalih vidova nastave)
Obrazovno-vaspitni ishod 2 Na kraju učenja učenik će moći da objasni položaj Zemlje u Sunčevom sistemu i posljedice njenog kretanja.
Ishodi učenja <i>Tokom učenja učenik će moći da:</i>   – indentifikuje Zemlju kao nebesko tijelo i objasni njen položaj u vasioni,   – izdvoji nebeska tijela Sunčevog sistema,   – objasni pojmove svjetlosna godina, galaksija, Mliječni put,   – uporedi različite teorije o postanku Zemlje i svemira,   – opisuje Mjesec kao Zemljin satelit i razumije i izračunava Mjesečeve mijene,   – izdvaja pojave i procese na Zemlji uslovljene njenim kretanjem, oblikom, veličinom i nagnutošću ose,   – raščlani računanje vremena i vremenske zone.
Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda   a) Sadržaji/pojmovi: kosmos; kosmička tijela; hipoteze o postanku kosmosa i Zemlje; elipsoid – geoid; rotacija i posljedice; revolucija i posljedice; Mjesec, Mjesečeve mijene; pomračenje Sunca i Mjeseca; kalendar   b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- koristeći prethodna znanja, zbirku opštih fizičkih karata, film, objašnjavaju i komentarišu kosmos, Sunčev sistem, položaj Zemlje u njima,
- sakupljaju podatke o najsavremenijim tehnikama i putu u kosmos i diskutuju o tome,
- diskutuju o teorijama postanka kosmosa i Zemlje,
- na osnovu modela i crteža obrazlažu Zemljina kretanja i uzročno-posljedične veze,
- na karti časovnih zona upoređuju vrijeme u odabranim mjestima,
- na osnovu filmova i podataka s interneta razgovaraju i diskutuju o satelitima koji se šalju sa Zemlje, posebno o onima koji šalju TV-sigale,
- grupnim radom predstavljaju i objašnjavaju fenomene pomračenja.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 5 (2 časa teorijske nastave, 3 časa vježbi i ostalih vidova nastave)

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći da odredi značaj kartografije za izučavanje geografije.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- upoređuje metode prikazivanja Zemlje,
- navede pojam svojstva i elemente geografske karte,
- odredi geografske sadržaje i primjeni univerzalni kartografski jezik,
- izdvoji geografske karte po sadržaju i razmjeri,
- ocijeni upotrebu avionskih i satelitskih snimaka u kartografiji,
- osmisli orijentacije na terenu uz pomoć karte i drugih sredstava.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

geografski koordinatni sistem; geografska širina; geografska dužina; nadmorska visina (apsolutna i relativna)

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- koriste prethodna znanja na osnovu kojih daju primjere o načinima prikazivanja Zemljine površine,
- koristeći kartu, objašnjavaju njene elemente i sadržaje,
- posmatraju avionske i satelitske snimke terena i upoređuju ih s odgovarajućim kartama,
- u geografskome atlasu pronalaze karte različitoga sadržaja i razmjera,
- u nijemu kartu unose pojedine grafičke elemente,
- u grupama biraju primjere primjene karata i predstavljaju ih,
- na svakodnevnim primjerima razlikuju grafička sredstva kartografskog izražavanja na tematskim kartama i komentarišu.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 5 (2 časa teorijske nastave, 3 časa vježbi i ostalih vidova nastave)

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da objasni geološki razvoj Zemljine kore i sastav, nastanak i oblike reljefa.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- izdvoji unutrašnje sfere Zemlje,
- opiše fizičke osobine i navede elementarni sastav Zemljine kore,
- uporedi kontinentalnu i okeansku koru i odredi uzroke pokretljivosti,
- nabroji geološke ere i periode i ocijeni najvažnije promjene,
- izdvoji osnovne tipove stijena i minerala i objašnjava način njihovog postanka i svojstva,
- pronađe vezu unutrašnjih sila i oblika reljefa,
- odredi uzroke orogenih pokreta i navodi osnovne oblike reljefa nastale na njima,
- argumentuje složenost vulkanizma i njegov značaj za reljef i građu Zemlje,
- indetifikuje osnovne tipove vulkana i izdvoji vulkanske zone na Zemlji,
- odredi uzroke potresa, izdvoji tipove i zemljotresne zone,
- ocijeni uticaj spoljašnjih sila na reljef,
- genetski klasifikuje oblike reljefa.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda**a) Sadržaji/pojmovi:**

Zemljine sfere; kontinentalna i okeanska kora; fosili; ere; periode; epohe; rasijedanje; nabiranje; orogeneza; vulkan; zemljotres; erozivni oblici; akumulativni oblici

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- na crtežima i slikama objašnjavaju građu Zemlje,
- koristeći odgovarajuću literaturu, analiziraju metode upoznavanja Zemljine unutrašnjosti,
- na istorijsko-geološkoj karti objašnjavaju geološke sfere i epohe u razvoju Zemlje,
- rade grupni rad na temu zanimljivosti pojedinih epoha u razvoju Zemlje,
- u geološkim zbirka posmatraju i prepoznaju karakteristične stijene,
- na fotografijama i geološkim zbirka posmatraju i prepoznaju najvažnije minerale,
- navode primjere različitih agenasa na formiranje reljefa,
- na osnovu filma diskutuju o posljedicama vulkanske aktivnosti,
- u grupama istražuju, predstavljaju i obrazlažu trusna područja u Crnoj Gori,
- posmatraju, istražuju, fotografišu i rade odjeljenjske zbirke.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 12 (5 časa teorijske nastave, 7 časova vježbi i ostalih vidova nastave)**Obrazovno-vaspitni ishod 5**

Na kraju učenja učenik će moći da odredi značaj zemljišta (tla) za život ljudi na Zemlji.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- pronađe veze faktora i formiranja tla (geološka osnova, nagib, klima...),
- izdvoji tipove tla i istraži njihovu rasprostranjenost,
- ocijeni zemljište kao uslov prehrane stanovništva,
- odredi uzroke degradacije i predlaže mjere zaštite.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

- tipovi tla; erozija tla

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- na pedološkim kartama uočavaju i pokazuju raspored zemljišta,
- grupno predstavljaju i objašnjavaju eroziju zemljišta,
- izrađuju odjeljenjsku kartu erozije zemljišta i kartu Crne Gore o eroziji i diskutuju o oblicima i stepenu erozije u Crnoj Gori.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 2 (1 čas teorijske nastave, 1 čas vježbi i ostalih vidova nastave)

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će moći da objasni značaj i uticaj atmosfere na Zemlju.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navodi sastav i strukturu atmosfere,
- ocijeni uticaj geografskih faktora na klimu,
- odredi klimatske elemente i istraži njihovu međuzavisnost,
- prepoznaje instrumente za mjerenje meteoroloških parametara,
- identifikuje klimatske tipove na Zemlji,
- kritički procjenjuje uticaj čovjeka na klimu,
- pronađe veze vazdušnih masa i frontova sa vremenom,
- objasni način prognoziranja vremena i izrade sinoptičkih karata,
- predlaže načine zaštite vazduha.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

sfere; klimatski faktori; klimatski elementi; klimatski tipovi; mikroklima; smog; kišele kiše; ozonski omotač.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- objašnjavaju strukturu atmosfere i pojedine sfere i lociraju ih,
- na konkretnim primjerima objašnjavaju uticaj geografskih faktora na klimu,
- identifikuju klimatske tipove, međusobno ih upoređuju i procjenjuju njihov uticaj na život,
- posmatraju u meteorološkoj stanici mjerne instrumente, rade grafičko predstavljanje vremenskih parametara,
- kreiraju rad u kojem predstavljaju uticaj čovjeka i tehnološkoga razvoja na životnu sredinu i predlažu mjere očuvanja.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 7 (3 časa teorijske nastave, 4 časa vježbi i ostalih vidova nastave)

Obrazovno-vaspitni ishod 7**Na kraju učenja učenik će moći da objasni značaj i uticaj okeana, mora i kopnenih voda na Zemlji.****Ishodi učenja***Tokom učenja učenik će moći da:*

- objasni značaj i navodi vrste voda,
- uporedi značaj svjetskog mora u prošlosti i sadašnjosti,
- istraži fizička i hemijska svojstva morske vode i objašnjava kretanje morske vode,
- odredi hidrološke karakteristike voda na kopnu,
- klasifikuje vode na kopnu i demonstrira njihov raspored,
- preporuči način očuvanja i zaštitu voda.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda**a) Sadržaji/pojmovi:**

hidrosfera; svjetsko more; fizička svojstva, hemijska svojstva; kopnene vode; rijeke, jezera

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- koristeći karte i ilustracije, analiziraju vode na Zemlji,
- koristeći prethodna znanja, odgovarajuće izvore i vlastita iskustva, diskutuju o osobinama i kretanjima morske vode,
- pokazuju na karti oblike razuđenosti i reljef dna svjetskoga mora,
- uz pomoć hidroloških karata analiziraju raspored voda i na konkretnim primjerima zaključuju o njihovom značaju,
- na osnovu izvora po izboru objašnjavaju tipove lednika i daju mišljenje o mogućnosti iskorišćavanja,
- rade grupni rad o značaju voda i odvoda i predlažu mjere zaštite.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 7 (3 časa teorijske nastave, 4 časa vježbi i ostalih vidova nastave)**Obrazovno-vaspitni ishod 8****Na kraju učenja učenik će moći da odredi značaj biljnog i životinjskog svijeta na Zemlji.****Ishodi učenja***Tokom učenja učenik će moći da:*

- odredi zone prostiranja živog svijeta (vertikalno i horizontalno),
- upoređuje floru i faunu pojedinih toplotnih pojaseva na Zemlji,
- uporedi reliktnu i endemsku vrstu,
- kritički procjenjuje uticaj čovjeka na živi svijet.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda**a) Sadržaji/pojmovi:**

geografska zonalnost; areal; biotop; reliktnu vrstu; endemične vrste

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- na osnovu različitih izvora objašnjavaju rasprostiranje biljnoga i životinjskoga svijeta, klasifikuju biljne i životinjske zajednice povezujući to sa geografskom zonalnošću, pronalaze sličnosti i razlike,

– rade prezentaciju o uticaju ljudi na rasprostiranje biljnoga i životinjskoga svijeta, predlažu mjere zaštite.   c) Broj časova realizacije (okvirno): 5 (2 časa teorijske nastave, 3 časa vježbi i ostalih vidova nastave)
Obrazovno-vaspitni ishod 9 Na kraju učenja učenik će moći da odredi značaj biljnog i životinjskog svijeta na Zemlji.
Ishodi učenja <i>Tokom učenja učenik će moći da:</i>   – prepoznaje međusobnu uslovljenost čovjeka i prirode na raznim nivoima,   – ocjenjuje prirodne resurse, rezerve, obnavljanje, korišćenje i zaštitu,   – argumentuje značaj bio i geodiverziteta i potrebu zaštite,   – objasni pojam <i>održivoga razvoja</i>,   – planira konkretne projekte održivog razvoja.
Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda   a) Sadržaji/pojmovi: prirodni resursi; geodiverzitet; biodiverzitet; održivi razvoj   b) Aktivnosti učenja Učenici: – rade seminarski rad na temu: <i>Međuzavisnost prirode i čovjeka</i>,   – na osnovu izvora, po izboru iznose mišljenje o razmještanju prirodnih resursa, njihovim rezervama, obnavljanju, iskorišćavanju i značaju,   – diskutuju o resursima iz svoga kraja, načinu korišćenja i zaštite,   – diskutuju i analiziraju povezanost i značaj geodiverziteta i biodiverziteta, zaključuju o mjerama zaštite,   – istražuju, predstavljaju primjere programa održivoga razvoja i diskutuju o njima.   c) Broj časova realizacije (okvirno): 4 (2 časa teorijske nastave, 2 časa vježbi i ostalih vidova nastave)
Obrazovno-vaspitni ishod 10 Na kraju učenja učenik će moći da objasne kretanje, strukturu stanovništva kao i podjelu i funkciju naselja.
Ishodi učenja <i>Tokom učenja učenik će moći da:</i>   – istraži kretanje svjetskoga stanovništva,   – odredi uzroke i posljedice različite gustine naseljenosti,   – izdvoji rase i religije i odredi njihovu rasprostranjenost u svijetu, kretanja i procese novijega vremena,   – identifikuje naselja i njihove osnovne odlike,   – pronađe veze između kolonizacije novoga svijeta i industrijalizacije na širenje gradova, posebno morskih luka,   – grupiše najveće gradove svijeta i kritički presuđuje o problematici urbanih procesa u gradovima i seoskim naseljima.
Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda   a) Sadržaji/pojmovi: prirodni priraštaj; gustina naseljenosti; struktura stanovništva; migracije; svjetske religije; gradovi, sela; urbanizacija; ekumena, subekumena, anekumena

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- na osnovu filmova i informacija s interneta, sakupljaju podatke i diskutuju o kretanjima stanovništva u svijetu,
- koristeći prethodna znanja, komentarišu uzroke i posljedice različite gustine naseljenosti,
- rade grupni rad o rasama i religijama u svijetu,
- analiziraju povećanje broja stanovnika u gradovima na konkretnim primjerima,
- koristeći kartu, navode najveće gradove svijeta, identifikuju njihove probleme i međusobno ih upoređuju.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 5 (2 časa teorijske nastave, 3 časa vježbi i ostalih vidova nastave)**Obrazovno-vaspitni ishod 11****Na kraju učenja učenik će moći da objasni privredu i privredne djelatnosti.****Ishodi učenja**

Tokom učenja učenik će moći da:

- ocijeni ulogu privrede, djelatnosti i sektore djelatnosti,
- istraži glavne faze nastanka i razvoja svjetske privrede,
- ocijeni uticaj svjetskoga mora, značaj nafte i gasa za razvoj svjetske privrede,
- upoređuje privredu visokorazvijenih zemalja i zemalja u razvoju,
- odredi glavne probleme razvoja svjetske privrede i predloži dalji razvoj u skladu s održivim razvojem,
- objasni pojam, značaj i podjelu saobraćaja,
- pronađe veze između razvoja saobraćaja i privrede, uticaj tehničko-tehnološkoga razvoja na efikasnost i sigurnost saobraćajnih podsistema.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda**a) Sadržaji/pojmovi:**

privreda; visokorazvijene zemlje, zemlje u usponu, zemlje u razvoju, nerazvijene zemlje; svjetsko more; nafta; gas; održivi razvoj; kopneni, vodeni i vazdušni saobraćaj; pruge, putevi, luke, moreuzi, pomorski kanali

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- grupno predstavljaju i objašnjavaju najvažnija dešavanja u svjetskoj privredi u prošlosti (do velikih geografskih otkrića, u toku velikih geografskih otkrića do pronalaska parne mašine, od parne mašine i motora s unutrašnjim sagorijevanjem do atomske energije),
- na osnovu filmova i podataka s interneta razgovaraju o različitem stepenu razvoja privrede u grupama zemalja i daju mišljenje o daljim dešavanjima, o privredi zemalja u usponu, zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja,
- pišu rad u kome predstavljaju uticaj svjetskog mora na razvoj privrede,
- na konkretnome primjeru procjenjuju značaj nafte i gasa za svjetsku privredu i geopolitičke odnose,
- pišu radove na teme: *Najrazvijenije zemlje svijeta, Globalizacija svjetske privrede i njene posljedice, Integracije u svijetu, Svjetski tokovi robe, kapitala, informacija, Globalizacija hrane i uloga FAO,*
- sakupljaju podatke o različitim prevoznim sredstvima i prezentuju ih, analiziraju i, koristeći prethodna znanja, komentarišu i zaključuju o povezanosti saobraćaja i privrede,
- koristeći karte i ilustracije, navode najvažnije kopnene puteve,

- koristeći karte, navode najvažnije pomorske puteve i luke svijeta i rade grupni rad na temu: *Najznačajniji moreuzi i pomorski kanali u svijetu*

c) Broj časova realizacije (okvirno): 6 (3 časa teorijske nastave, 3 časa vježbi i ostalih vidova nastave)

II RAZRED

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da odredi položaj, veličinu i granice Crne Gore i objasni državno uređenje.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- analizira geografski položaj Crne Gore i da ga uporedi sa zemljama okruženja i drugim zemljama Evrope;
- prepozna državnu granicu Crne Gore;
- identifikuje veličinu Crne Gore i uporedi je sa veličinom njene teritorije kroz istoriju;
- objasni državno uređenje Crne Gore danas i odredi razlike između sadašnjeg i državnog uređenja kroz istoriju.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji:

geografski položaj, granice, razvoj, državno uređenje

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- koristeći karte, određuju osobine geografskoga položaja, državne granice,
- na osnovu odabrane literature, prethodnoga znanja i istorijsko-geografskoga atlasa rade seminarski rad na temu: *Formiranje crnogorske teritorije kroz prošlost – geografski osvrt.*

c) Broj časova realizacije(okvirno): 4 (2 časa teorijske nastave, 2 časa vježbi i ostalih vidova nastave)

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da objasni prirodne odlike Crne Gore.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- svrsta prema vremenu nastanka stijene koje učestvuju u geološkoj građi Crne Gore,
- odredi područja gdje su zastupljene sedimentne, magmatske i metamorne stijene u Crnoj Gori,
- objasni radijalne i tangencijalne tektonske oblike i izdvoji značajnija područja nastala tim pokretima u Crnoj Gori,
- izdvoji seizmičke zone u Crnoj Gori i ocijeni značaj organizovanog i sistematskog praćenja seizmičke aktivnosti,
- odredi bitne karakteristike na osnovu kojih se izdvajaju reljefne oblasti u Crnoj Gori: Primorska oblast, Zona dubokog krša, Udolina središnje Crne Gore, Oblast visokih planina i površi i Oblast sjevernoistočne Crne Gore,
- odredi sličnosti i razlike između pojedinih reljefnih oblasti Crne Gore;
- odredi rasprostranjenost i nabroji osnovne oblike fluvio-denudacionog reljefa u reljefnim oblastima,
- ocijeni uticaj fluvio-denudacionih procesa na izgled riječnih dolina Crne Gore,

- prepozna uzroke nastanka i nabroji i razvrsta erozivne i akumulativne oblike abrazionog reljefa u Crnoj Gori,
- objasni nastanak površinskih i podzemnih oblika kraškog reljefa u reljefnim oblastima,
- identifikuje oblike kraškog reljefa i izdvoji oblasti rasprostiranja krasa u Crnoj Gori,
- odredi uzroke nastanka glacijalnog reljefa u reljefnim oblastima,
- prepozna područja rasprostiranja glacijalnog reljefa u Crnoj Gori i nabroji njihove oblike,
- nabroji klimatske faktore i ocijeni njihov uticaj na formiranje klime Crne Gore,
- zaključi kakav je uticaj pojedinih klimatskih elemenata na tip klime u Crnoj Gori,
- odredi osnovne klimatske oblasti u Crnoj Gori i navede njihove bitne karakteristike,
- ocijeni značaj Jadranskog mora za saobraćajno-geografski položaj Crne Gore,
- opiše fizičke i hemijske osobine vode Jadranskog mora,
- prepozna različite hidrološke pojave (izvori, vrela, izdani, mineralni izvori) na teritoriji Crne Gore i navede njihove osnovne karakteristike,
- objasni uticaj klimatskih prilika i stijenske podloge na formiranje riječne mreže Crne Gore,
- odredi kojim slivovima pripadaju rijeke Crne Gore,
- klasifikuje jezera u Crnoj Gori prema načinu postanka,
- pronađe veze između položaja jezera i njihovog ekonomskog i turističkog značaja,
- preporuči načine očuvanja kvaliteta voda u Crnoj Gori,
- prepozna različite vegetacijske regije i objasni uticaj klime na florističku raznovrsnost u Crnoj Gori,
- objasni značaj i ulogu nacionalnih parkova u Crnoj Gori - ekološkoj državi,
- navodi tipove nacionalnih parkova i prepoznaje njihove specifičnosti,
- razumije pojam *ekološka država* i odnos društva prema prirodi,
- uočava probleme vezane za očuvanje životne sredine i kritikuje nesavjestan odnos prema životnoj sredini,
- uporedi stanje životne sredine u Crnoj Gori sa državama iz okruženja i Evrope.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

geološki sastav, seizmika, reljefne oblasti, vrijeme; klima; vode; zemljišta; nacionalni parkovi; ekološka država

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- analiziraju geološku kartu Crne Gore,
- navode konkretne primjere za formiranje reljefa Crne Gore,
- analiziraju na kartama prostiranje planinskoga sistema,
- u grupama rade seminarske radove svih pet reljefnih oblasti,
- grupno rade primjere uticaja klime na privređivanje,
- na osnovu karte i prethodno naučenog, objašnjavaju uticaj reljefa, klime i tla na bogatstvo voda,
- na konkretnome primjeru obrazlažu načine privrednoga iskorišćavanja kopnenih voda i Jadranskoga mora,
- rade seminarski rad o vodama svoga kraja,
- rade seminarske radove na temu: *Nacionalni parkovi*,
- osmišljavaju kreativne prezentacije unutar i između odjeljenja na temu: *Crna Gora – ekološka država*,
- diskutuju o problemima u vezi sa zaštitom životne sredine, problemu zagađenja voda, vazduha, zemljišta i o mjerama njihove zaštite.

c) Broj časova realizacije(okvirno): 18 (8 časova teorijske nastave, 10 časova vježbi i ostalih vidova nastave)

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći da objasni društvene karakteristike Crne Gore.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- identifikuje osnovne elemente demografskog razvoja,
- upoređuje prirodno kretanje stanovništva pojedinih djelova Crne Gore (natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj),
- objašnjava migraciona kretanja i navodi posljedice migracija selo-grad,
- analizira strukturne karakteristike stanovništva Crne Gore,
- određuje tipove naselja prema veličini, fizionomiji, funkcijama i vremenu trajanja,
- analizira proces urbanizacije u Crnoj Gori i upoređuje nivo urbanizacije u pojedinim njenim djelovima,
- izdvaja pojedine urbane centre u Crnoj Gori po značaju i broju njihovih funkcija,
- nabroji najznačajnije obrazovne, naučne i kulturne institucije u Crnoj Gori,
- identifikuje kulturne manifestacije u Crnoj Gori i prepozna njihov značaj,
- opiše poljoprivredne rejone u Crnoj Gori,
- navede posljedice procesa industrijalizacije i urbanizacije na poljoprivredu,
- objasni termine *eko hrana i robna marka*,
- izdvoji područja u Crnoj Gori bogata rudama i mineralima,
- objasni hidroenergetski potencijal Crne Gore,
- analizira nivo industrijskog razvoja Crne Gore,
- razumije termine turistička vrijednost (motiv) i pravci turističkih kretanja,
- analizira karakteristike pojedinih rivijera na Crnogorskom primorju i objašnjava njihove pogodnosti za razvoj turizma,
- upoređuje odnos između broja turista u primorskim i planinskim oblastima i istražuje uzroke tog odnosa,
- odredi ulogu i značaj turističke privrede za ekonomski razvoj Crne Gore,
- odredi ulogu i značaj saobraćaja u Crnoj Gori za cjelokupan razvoj,
- analizira nivo razvijenosti pojedinih saobraćajnih grana u Crnoj Gori.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

a) Sadržaji/pojmovi:

struktura stanovništva; migracije; selo; grad; urbanizacija; kulturno-istorijski spomenici; prirodni resursi; zdrava hrana; robna marka; privredne djelatnosti

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- koristeći odgovarajuće dijagrame, grafikone, statističke podatke, analiziraju elemente i strukturu stanovništva,
- na osnovu različitih izvora zaključuju o funkcijama i tipovima naselja,
- prave tabele i klasifikuju određene tipove institucija,
- posmatraju film o privrednim potencijalima Crne Gore,
- diskutuju o mogućnostima privređivanja i predlažu odgovarajuća rješenja,
- na konkretnome primjeru daju mišljenje o proizvodnji zdrave hrane,
- izrađuju turističke karte, turističke vodiče, izrađuju turističku prezentaciju Crne Gore,
- diskutuju o mogućnostima daljega razvoja regija u Crnoj Gori,

- rade grupni rad: *Prijedlozi za razvoj moje regije* (uključuje prethodna znanja),
- na konkretnim primjerima daju mišljenje o prednostima i nedostacima saobraćajne mreže.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 8 (4 časa teorijske nastave, 4 časa vježbi i ostalih vidova nastave)

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da objasni prirodne društvene karakteristike Jugoistočne Evrope.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- prepozna regiju Jugoistočne Evrope i na karti pokaže zemlje koje pripadaju regiji;
- analizira reljefne, hidrološke i klimatske karakteristike Jugoistočne Evrope;
- upoređuje prirodne potencijale zemalja Jugistočne Evrope;
- određuje razlike i sličnosti u istorijskim zbivanjima i ekonomskom razvoju zemalja Jugoistočne Evrope.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

geografski položaj, oblasti, elementi stanovništva, struktura stanovništva, prirodni resursi, privredne djelatnosti

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- pomoću karte, fotografija, filma objašnjavaju osnovne prirodne karakteristike,
- korišćenjem odgovarajućih statističkih podataka i drugih izvora analiziraju elemente i strukturu stanovništva,
- razgovaraju o prirodnim resursima, obrazlažu privredne djelatnosti,
- rade odjeljenjske prezentacije Crne Gore i zemalja Jugoistočne Evrope.

c) Broj časova realizacije(okvirno): 5 (2 časa teorijske nastave, 3 časa vježbi i ostalih vidova nastave)

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da objasni osnove geografije svijeta, prirodne i društveno-ekonomske karakteristike.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- analizira prirodno-geografske karakteristike Evrope i upoređuje sa prirodno-geografskim karakteristikama ostalih kontinenata,
- objasni društveno-ekonomske karakteristike Evrope,
- navede evropske regije i ukaže na sličnosti i razlike između njih,
- prepozna značaj Evropske unije i razumije integracijske procese,
- navede prirodne odlike Azije i uporedi sa prirodnim odlikama Evrope,
- opiše društveno-ekonomske odlike Azije i prepozna specifičnosti,
- istraži uzroke velikih prirodnih, društvenih i ekonomskih razlika u Aziji,
- upoređuje regije Azije,
- analizira prirodno-geografske odlike Afrike i izdvoji specifičnosti,
- identifikuje društveno-ekonomske karakteristike Afrike i pronade veze sa drugim kontinentima,
- istraži uzroke siromaštva u Africi,

- upoređuje regije Azije,
- opiše prirodno-geografske karakteristike Sjeverne Amerike i prepozna najvažnije pojmove,
- izdvoji društveno-ekonomske osobine Sjeverne Amerike i uporedi sa Evropom , Azijom i Afrikom,
- identifikuje SAD kao vodeću političku i ekonomsku državu svijeta,
- odredi specifične prirodno-geografske osobine Južne i Srednje Amerike,
- navede osobenosti stanovništva Južne i Srednje Amerike i pronađe veze sa ostalim kontinentima,
- svrsta područja Južne i Srednje Amerike po stepenu ekonomskog razvoja i uporedi njihovu ekonomiju sa ekonomijom Sjeverne Amerike,
- objasni prirodno-geografske karakteristike Australije i Okeanije i istraži uzroke specifičnosti Australije i Okeanije,
- navede društveno-ekonomske karakteristike Australije i Okeanije i uporedi sa ostalim kontinentima,
- istraži geografske karakteristike Arktika i Antarktika,
- objasni procese globalizacije, intergracije, tokova robe, kapitala i informacija,
- izdvoji glavne tokove u svjetskoj privredi i kritikuje negativne pojave,
- navodi najvažnije svjetske kompanije i ukazuje na njihov značaj.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

prirodne karakteristike, društvene karakteristike, ekonomske karakteristike; regije

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- povezuju prethodna znanja i vlastita iskustva, analiziraju prirodne karakteristike i upoređuju ih s drugim kontinentima,
- rade seminarske radove na temu stanovništva, naselja i privrede,
- na konkretnome primjeru procjenjuju značaj Evropske unije i navode primjere integracija,
- pišu rad na temu savremenih događaja Evrope,
- rade seminarski rad na temu po izboru o Aziji: društvene, ekonomske, prirodne, geografske zanimljivosti,
- na konkretnim primjerima objašnjavaju prirodne, društvene, ekonomske i geografske karakteristike afričkoga kontinenta,
- rade seminarski rad na temu: *Zanimljivosti afričkoga kontinenta*,
- na osnovu vlastitih znanja, filmova, literature diskutuju o Americi i njejoj ulozi u svijetu,
- razgovaraju o prirodnim i društvenim karakteristikama Australije i Okeanije, o uslovima života i daju mišljenja o mogućnostima iskorišćavanja,
- na konkretnome primjeru procjenjuju značaj nafte i zemnoga gasa za svjetsku privredu i geopolitičke odnose,
- rade seminarske radove na teme: *Najrazvijenije zemije svijeta, Globalizacija svjetske privrede i njene posjedice; Integracije u svijetu; Svjetski tokovi robe, kapitala, informacija; Globalizacija hrane i uloga FAO.*

c) Broj časova realizacije (okvirno): 25 (10 časova teorijske nastave; 15 časova vježbi i ostalih vidova nastave)

F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA

Nastavnicima se preporučuje orijentacioni broj časova po obrazovno-vaspitnim ishodima. Obrazovno-vaspitni ishodi i ishodi učenja dati su tabelarno. Nastavnik ostvaruje vaspitno-obrazovne ishode kroz aktivnosti učenika. Jednom aktivnošću može se dostići više ishoda, a jedan ishod može se dostići preko više različitih aktivnosti.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljava se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbor nastavnih metoda i oblika rada, raspored nastavnih sadržaja, izbor nastavnih sredstava i aktivnosti za svaki obrazovno-vaspitni ishod. Primjeri aktivnosti samo su predloženi i nastavnik može upotrijebiti i druge načine za dostizanje ishoda. Prilikom planiranja nastavnoga sadržaja, nastavnik treba da vodi računa o sposobnostima i uzrastu učenika, njihovim potrebama i interesovanjima, uslovima i nastavnim sredstvima kojima škola raspolaže.

Aktiviranje učenika moguće je primjenom nove nastavne tehnologije i svih metoda koje već dugo imaju primjenu u nastavi. Važno je samo primijeniti ih tako da se omogući maksimalna aktivnost učenika. Neki od oblika nastave koji mogu učiniti da nastava bude aktivna jesu:

- problemska nastava,
- programirana nastava,
- učenje otkrivanjem,
- individualizovana i diferencirana nastava,
- mikronastava (individualni rad, rad u parovima, rad u grupama) i
- učenje uz pomoć kompjutera.

Nastavnicima se preporučuje da u okviru svakog obrazovno-vaspitnog ishoda obrade i odgovarajuće sadržaje otvorenog dijela programa. Na primjer, prilikom obrade sadržaje iz neposredne okoline potrebno je voditi računa o usklađenosti sadržaja, kako bi učenici mogli da prave poređenja nastavnih sadržaja sa njima poznatim i bliskim sadržajima iz neposrednoga okruženja.

U nastavi Geografije upoznajemo se s mnoštvom geografskih informacija, pojmova, naziva, statističkih podataka. U tom pogledu, veoma je važno da se razvijaju sposobnosti za najlakše i najbrže usvajanje, obradu i primjenu geografskih informacija. Nastavnici treba da koriste metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Priroda geografije kao nauke je takva da predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, pa samim tim podrazumijeva korišćenje dostignuća drugih nauka. Geografija predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA

a) Prilagođavanje programa djeci sa posebnim obrazovnim potrebama

Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, Član 12, definiše način prilagođavanja nastave i učenja učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama koji se školuju po Programu uz obezbjeđivanje dodatnih uslova, pomagala i stručne pomoći u gimnazijskom obrazovanju.

U zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, sposobnosti i potreba učenika, individualni program omogućava mijenjanje, prilagođavanje i individualizaciju metodike kojom se sadržaji realizuju.

Primjer: Za učenika bez ostatka vida, škola treba da u saradnji s Resursnim centrom Podgorica obezbijedi udžbenike na Brajevom pismu, elektronske udžbenike, omogući siguran i bezbjedan prostor, bez barijera i sl.

b) Prilagođavanje programa nadarenim učenicima

Prema Strategiji za razvoj i podršku darovitim učenicima, predviđen je specifični cilj: „Omogućiti obogaćivanje kurikuluma kao jedan od modela podsticanja darovitosti u školi“.

Kurikulum se obogaćuje po širini, ishodima i sadržajima učenja, kao i po dubini, metodama nastave/učenja koje treba da angažuju više misaone procese u obradi tih sadržaja, a u skladu sa sposobnostima, sklonostima, interesovanjima i motivacijom darovitih učenika. U procesu planiranja nastave, potrebno je da nastavnici pažljivo definišu ishode, sadržaje i metode učenja koji će biti izazovni za darovite učenike i koji će odgovarati njihovom stepenu razvoja, ali i biti povezani sa jezgrom modula. Sadržaji, kojima se obogaćuje program, treba da budu primjereni interesovanjima učenika, u cilju podsticanja motivacije za rad i daljeg razvoja njihovih potencijala. Oni treba da budu dovoljno izazovni i raznovrsni da podstiču više misaone procese, pri čemu tempo rada treba da bude fleksibilan i da odgovara brzini napredovanja svakog darovitog učenika. Važno je da nastavnici koriste interdisciplinarni pristup u nastavi, koji je zasnovan na integraciji problema iz različitih oblasti nauke, jer se tako podstiče želja darovitih učenika za proširivanjem i produbljivanjem znanja, kao i razvijanjem sposobnosti da reaguju na različite pojave.

Planiranje i pripremanje nastave treba da sadrži različite pristupe poučavanja, različite metode učenja, i na kraju, različite načine prezentovanja onog što se naučilo. Nastavu treba organizovati tako da omogući učenicima da primjenjuju metode učenja kao što su: rješavanje problema, izrada radova, istraživanja, kooperativno učenje, divergentno učenje i sl. Prilikom realizacije obogaćenog kurikuluma za redovnu nastavu, darovite učenike ne treba izdvajati iz odjeljenja, već im omogućiti individualan ili rad u grupi na zadacima i projektima uz stručno vođenje nastavnika. Postignuća u učenju se mogu unaprijediti kada daroviti učenici borave i uče u grupi onih sa sličnim sposobnostima i interesovanjima. Stoga je pored planiranja redovne nastave, potrebno sačiniti i plan rada dodatne nastave i sekcija (slobodnih aktivnosti) čijom će se realizacijom odgovoriti potrebama i interesovanjima darovitih učenika. U ovim planovima je potrebno posebno definisati ishode učenja koje podstiču više misaone procese (analiza, sinteza, evaluacija) kao i razvoj vještina.

H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA

Provjera i ocjenjivanje ishoda učenja je najvažnija i najosjetljivija faza vaspitno-obrazovnog rada. Od nastavnikovog vrednovanja zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici učiti s razumijevanjem i upotrebljavati ga u školi i u svakodnevnome životu.

Uloga nastavnika kao procjenjivača, evaluatora u nastavnome procesu veoma je važna, a ona između ostalog obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja;
- primjenu različitih metoda i tehnika procjenjivanja i ocjenjivanja znanja;
- sve vrste verbalnih i neverbalnih odobravanja ili neodobravanja učeničkoga rada od strane nastavnika;
- analiziranje individualnog postignuća učenika u odnosu na njegove sposobnosti, radne navike i motivaciju.

Kvalitet provjeravanja znanja biće na najvišem nivou uz poštovanje stručnih didaktičkih načela, kao što su primjena različitih načina i formi, uvažavanje individualnih razlika učenika, principa objektivnosti, strpljivosti, planiranja i javnosti ocjenjivanja.

Kako bi se obezbijedila usklađenost provjeravanja sa predviđenim ishodima programa, potrebno je ubuduće proširiti repertoar načina i oblika provjeravanja tako da se provjeravanjem, pored sazajnih, obuhvate i ostali ishodi programa: primjena znanja, rješavanje problema, kreativno i kritičko mišljenje, argumentovanje, zauzimanje stava, saradnja u grupi, donošenje odluke itd.

a) Elementi praćenja učenika u nastavi

Sastavni dio vrednovanja je i definisati elemente ocjenjivanja. Elementi ocjenjivanja daju odgovor na pitanje šta pratimo, provjeravamo i ocjenjujemo kod učenika u procesu nastave, a zavise od ciljeva predmeta i od toga šta je predviđeno da se postigne. Elementi obezbjeđuju da ocjenjivanje odražava zahtjeve programa, da uključuje i podstiče razvoj predviđenih kompetencija učenika.

Odrediti elemente ocjenjivanja znači utvrditi šta ćemo pratiti i ocjenjivati u nastavi. Što će konkretno biti predmet ocjenjivanja u nekom predmetu zavisi od ciljeva tog predmeta, od toga šta je predviđeno da se nauči.

Predmet ocjenjivanja u školi mogu biti:

- **znanje i to na različitim nivoima:**
  - poznavanje činjenica, definicija, postupaka;
  - razumijevanje i zaključivanje (sposobnost učenja, analiziranja, upoređivanja, povezivanja i zaključivanja);
  - primjena i transformacija znanja (sposobnost rješavanja problema, kreativno i kritičko mišljenje).
- **vještine od značaja za predmet:**
  - komunikacijske (razumijevanje, čitanje, pisanje, govorenje),
  - socijalne (saradnja i timski rad),
  - psihomotorne (crtanje, sviranje, igranje, izrada modela, karata...).

b) Kriterijumi praćenja i ocjenjivanja

Kriterijumi ocjenjivanja se izvode iz ishoda programa i govore nam šta će učenik biti u stanju da uradi na određenom nivou ocjene. Prilikom definisanja kriterijuma ocjenjivanja u kognitivnom području često se koristi Blumova taksonomija.

PAMĆENJE - Učenik se prisjeća prethodno naučenog gradiva, zna specifične činjenice, metode, procedure, zna osnovne koncepte i principe, poznaje terminologiju, datume, ličnosti, mjesta, ključne ideje: Ko...? Šta...? Kada...? (zadaci tipa: *Imenuj... Nabroji... Definiši... Odaberi...*).

RAZUMIJEVANJE - Učenik se izražava svojim riječima, opisuje, objašnjava, navodi vlastite primjere. Razlikuje uzroke i posljedice; interpretira grafikone, tabele, karte (zadaci tipa: *Poređaj... Protumači... Razlikuj... Grupiši...*).

PRIMJENJIVANJE - Ranije naučeno znanje koristi u novim situacijama, upotrebljava pojmove u novim kontekstima, rješava probleme, pravilno upotrebljava procedure, primjenjuje zakone (zadaci tipa: *Primjeni... Klasifikuj... Modifikuj... Demonstriraj...*).

ANALIZIRANJE - Učenik identifikuje komponente znanja, razumije strukture i kompozicije, razumije logičke postavke u zaključivanju, razlikuje činjenice i zaključke, otkriva glavne ideje, autorovo stajalište i pristranost, razlikuju bitno od nebitnog, sažima, uočava sličnosti i razlike, upoređuje (zadaci tipa: *Uredi... Zaključiči... Analiziraj... Klasifikuj... Rastavi na djelove...*).

EVALUIRANJE - Sposobnost učenika da procijeni vrijednost materijala, da donese odluku na osnovu datih kriterijuma i standarda i iskaže svoje mišljenje (npr. zadaci tipa: *Ocijeni... Obrazloži... Argumentuj... Zaključiči...*).

KREIRANJE - Sposobnost da se nepovezani elementi povežu u koherentne i funkcionalne cjeline, da se reorganiziraju u nove oblike i strukture (npr. učenici *pišu esej, strukturiraju, generalizuju, kombinuju...*).

c) Obaveze učenika u nastavi

Očekivanje je da učenici različitim putevima mogu doći do uspjeha, a konačna ocjena objedinjuje ispunjavanje različitih obaveza učenika. Na osnovu elemenata praćenja i ocjenjivanja, utvrđuju se obaveze učenika, šta se od učenika očekuje i tokom realizacije programa.

Od učenika se, na primjer, očekuje:

- aktivno učešće u diskusijama i zalaganje na času,
- izrada jednog samostalnog pismenog zadatka (eseja),
- učešće u timskoj izradi jednog istraživačkog zadatka,
- izrada dva samostalna domaća zadatka,
- izrada kontrolnih zadataka i testova.

d) Oblici praćenja i provjeravanja

Kako bi se obezbijedila usklađenost provjeravanja sa predviđenim ishodima programa, potrebno je proširiti repertoar načina i oblika provjeravanja, da se provjeravanjem pored sazajnih obuhvete i ostali ishodi programa: primjena znanja, rješavanje problema, kreativno i kritičko mišljenje itd.

Imajući u vidu elemente praćenja i provjeravanja učenika, kao i predviđene obaveze, potrebno je predložiti adekvatne oblike praćenja i provjeravanja učenika. Npr. u svrhu praćenja i provjeravanja učenika predviđeno je da nastavnik koristi: pismene zadatke (esej), test (objektivnog ili kombinovanog tipa), projektni istraživački zadaci, praktični radovi (crteži, makete), portfolio (zbirka radova), i sl. Usklađivanje ishoda programa sa oblicima provjeravanja znanja učenika:

- *ishod programa **poznavanje**: (npr. znati, imenovati, navesti, prepoznati, identifikovati)*
- usmeno provjeravanje; stavke u objektivnim testovima, poput dopunjavanja kratkih odgovora, zadataka sparivanja, označavanja, pitanja sa višestrukim odgovorima;
- *ishod programa **razumijevanje**: (npr. moći interpretirati, navesti primjer ili ilustraciju, klasifikovati, sažeti, uporediti, objasniti, zaključiti ili predviđjeti)* razgovor, diskusija na času, eseji, problemski zadaci, pojmovne mape, dijagrami uzroka i posljedica, pitanja s višestrukim odgovorima;
- *Ishod programa **primjena**: (npr. sprovesti, primijeniti, demonstrirati, upotrijebiti)*
- rješavanje problemskih zadataka; izvođenje aktivnosti;
- *Ishod programa **analiza**: (npr. razlikovati, razlučiti, sistematizovati, pripisati)*
- studije slučaja, projekti, vježbe rješavanja problema, debate, eseji (seminarski rad), istraživački radovi;
- *Ishod programa **evaluacija**: (npr. provjeriti, pratiti, kritikovati, procijeniti)* kritički prikazi, kritike, studije slučaja, dnevници, problemski zadaci, debata;
- *Ishod programa **kreativna produkcija** (npr. generisati, napraviti hipotezu, osmisliti, planirati, proizvesti, konstruisati)* istraživački projekti, eksperimenti, izvođenje, eseji, dizajniranje veb stranica.

U našim školama koristi se numerička skala od 1 do 5, pa je potrebno precizno opisati ponašanje učenika za svaki od pozitivnih djelova skale (od 2 do 5).

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba da bude usmeno i pismeno. Pismenu provjeru znanja treba vršiti na objektivnim testovima, koji pokrivaju sve nivoe zahtjevnosti. Učenici treba da budu unaprijed upoznati s kriterijumima ocjenjivanja. Prilikom praćenja i ocjenjivanja rada učenika treba uzeti u obzir i rad na terenu, vježbe, izlaganje seminarskih radova, zbirki. Nastavnik ne procjenjuje samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, saradnju, snalaženje u grupnom rješavanju zadataka, rezultate grupnoga oblika rada itd.

Prilikom provjere znanja učenicima treba omogućiti korišćenje odgovarajućih pomagala (različite vrste karata, slikovni materijal, grafičke prikaze...) kako bi najlakše pokazali svoje znanje.

I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA

a) Resursi za realizaciju predmetnog programa

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave Geografije neophodan je kabinet ili specijalizovana učionica. Učionica treba da bude opremljena potrebnim nastavnim sredstvima, literaturom,

didaktičkim pomagalicama i audio-vizuelnim sredstvima. U cilju korišćenja audio-vizuelnih sredstava u nastavi, treba da postoji mogućnost zamračivanja učionice.

Vizuelna sredstva dijele se na dvodimenzionalna i trodimenzionalna, a i jedna i druga mogu biti statična i dinamična. Dvodimenzionalna statična sredstva jesu karte, slike, dijagrami, grafikoni, crteži, skice, kartogrami, dijafilmovi, dijapozitivi, a dinamična su aplikacije, nijemi filmovi, televizijske emisije. Trodimenzionalna statična sredstva su razne kolekcije, reljefni modeli, makete, a dinamična globusi, telurijumi i dinamični modeli.

Osnovno nastavno sredstvo u nastavi Geografije jesu raznovrsne geografske karte i globusi.

Neophodno je da obrazovno-vaspitna ustanova raspolaže geografskim kartama:

- karta svijeta (fizičko-geografska i politička karta),
- karte kontinenata (fizičko-geografske i političke),
- karte pojedinih regija Evrope,
- karte Crne Gore (fizičko-geografske, tematske),
- tematske karte (privredne, klimatske, biogeografske, saobraćajne, turističke),
- reljefne karte.

Kabineti (specijalizovane učionice) treba da budu opremljeni i odgovarajućim audio-vizuelnim sredstvima:

- dijaprojektorom sa dijafilmovima,
- episkopom,
- grafoskopom,
- televizorom,
- foto-aparatom,
- video-rikorderom,
- kasetofonom sa CD-om i
- kompjuterom sa TV-karticom uz mogućnost upotrebe novih informatičkih sredstava i interneta.

Kabineti treba da budu opremljeni i različitim modelima, fotografijama, DVD aparatom sa odgovarajućim filmovima, TV-emisijama, čart-tablom, projekcionim platnom, odgovarajućim audio-kasetama i CD-ima, folijama, makazama, skalpelom, hamer papirom, papirom u boji, stalcima za karte, olovkama u boji. Nastavna sredstva treba da se čuvaju u ormarima, a nastavniku i učenicima na raspolaganju treba da bude i odgovarajuća literatura: udžbenici, priručnici, časopisi, geografski atlas, radne sveske i zbirke zadataka.

Za izvođenje terenskog rada i ekskurzija potrebna su odgovarajuća pomagala, kao što su: termometri za vazduh, vodu i zemljište, barometar, metar-pantljičke, bidoni za vodu, lopata na rasklapanje, štoperice, lakmus papir, kompas, mjerač padavina, mjerač vjetra, topografske karte, planovi kraja gdje se terenski rad izvodi.

b) Profil i stručna sprema nastavnika

Geografiju u gimnaziji može izvoditi licencirani profesor geografije, profesor istorije i geografije, diplomirani geograf. Licenca, pored odgovarajuće stručne spreme, podrazumijeva i položen stručni ispit za rad u školi. Relicenciranje se vrši po Pravilniku o licenciranju nastavnika u školi.

Nov način rada podrazumijeva i niz kompetencija: potrebno je da nastavnik bude dobar organizator (planiranje i izvođenje terenskoga rada, vođenje istraživačkih radionica, planiranje tematskih i projekatskih radova itd.).

LITERATURA

1. Asimov, I.: Život u Svemiru, Beograd, 1980.
2. Bakić, R.: Gornje Polimlje-priroda, stanovništvo i naselja, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2005.
3. Bakić, R.: Demografski razvitak Sjeverne Crne Gore, UNIREKS, Podgodica, 1994.
4. Bakić, R., Mijanović, D.: Stanovništvo Crne Gore u drugoj polovini XX vijeka, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2008.
5. Bakić, R.: Geografija Crne Gore, faktori preraspmještaja stanovništva, knjiga I, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1991.
6. Bakić, R.: Ogladi iz demografije, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2010.
7. Bakić, R., Doderović, M.: Pomorska geografija, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2005.
8. Burić, M.: Geografsko-istorijski atlas Crne Gore, HKS Spekatar, Podgorica, 2003.
9. Vasović M.: Regionalna geografija. Karakteristične regije na Zemljinoj površini, Univerzitet u Beogradu, Beogradsko izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1971.
10. Čvoro, J., Golubović P.: Vanruska Azija, Univerzitet u Nišu, Niš, 2000.
11. Davidović, R.: Regionalna geografija – Evropa, afrički Mediteran i turističke metropole, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 1999.
12. Davidović, R. (1999) Regionalna geografija – geografske regije evropskih država, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 1999.
13. Divljak-Arok, G.: Možda Australija, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1991.
14. Doderović, M.: Okeanija, regionalno-geografski pregled, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2010.
15. Doderović, M.: Srednja Amerika-prostor i stanovništvo, Nikšić, 2011.
16. Doderović, M.: Antarktik, Nikšić, 2011.
17. Dukić, D.: Klimatologija, Naučna knjiga, Beograd, 1977
18. Dukić, D.: Hidrologija kopna, Naučna knjiga, Beograd, 1982
19. Đokić, D., Popović R., Duletić P. Jerkov S.: Crna Gora moja postojbina, Centar za iseljenike Crne Gore, Podgorica
20. Đurović, P., Nikolić G., Petrović A. Golubović M.: Geografija za I razred gimnazije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2007.
21. Đurović, P., Grgurević O., Đurović M., Petrović A.: Geografija za II razred gimnazije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2007.
22. Ekološke aktuelnosti u Crnoj Gori, CANU, Titograd, 1988.
23. Grupa autora: Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja 19, Biologija, Beograd, 1977.
24. Grupa autora: Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja 19, Geografija, Beograd, 1977.
25. Ivkov, A.: Metodčki priručnik za nastavu geografije, PMF – Odsjek za geografiju, Novi Sad, 2000.
26. Ilustrovana enciklopedija Vasiona, „Zmaj“, Novi Sad, 2000.
27. Ilustrovana enciklopedija Zemlja, 1982, „Vuk Karadžić“, Beograd, 1982.
28. Ivić, I. i drugi, 2001: Aktivno učenje, Institut za psihologiju, Beograd, 2001.
29. Kartal, P., Radović, M.: Geografski prostor Crne Gore, Geografija plus, Unireks, Podgorica, 2002.
30. Kasalica, S.: Sjeverna Crna Gora, turističko – geografska studija, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1988.
31. Kicošev, S. i drugi autori: Azija, regionalno geografske karakteristike, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad, 2012.
32. Miranović, D.: Geografija udžbenik za srednje stručne škole, Centar za stručno obrazovanje, Podgorica, 2007.
33. Natek, K., Natek, M.: Države sveta, Mladinska knjiga, Beograd, 2005.
34. Nedeljković, M.: Leksikon naroda svijeta, Srpska književna zadruga, Beograd, 2001.

35. Petrović, M.: Putopisi I i II, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998.
36. Radović, M.: Turistička geografija Crne Gore, Fakultet za turizam i hotelijerstvo, Kotor, 2002.
37. Radojičić, B.: Geografija Crne Gore, prirodna osnova, UNIREKS, Nikšić Radojičić B. (2015) Crna Gora geografski enciklopedijski leksikon, Filozofski fakultet Nikšić, 1996.
38. Radojičić, B.: Geografija Crne Gore- Prirodna osnova, knjiga I, DANU, Podgorica, 2008.
39. Radojičić, B.: Geografija Crne Gore- Društvena osnova, knjiga I, DANU, Podgorica, 2008.
40. Radojičić, B.: Geografija Crne Gore- Regije, knjiga I, DANU, Podgorica, 2008.
41. Rakićević, T.: Opšta fizička geografija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978.
42. Ristić, K.: Regionalna geografija I (Evroazija bitna prirodna obeležja), Beograd, 1993.
43. Rudić, V.: Metodika nastave geografije, Geografski fakultet, Beograd, 2000.
44. Statistički godišnjaci
45. Rakićević, T.: Opšta fizička geografija, Naučna knjiga, Beograd, 1985.
46. Statistički godišnjak MONSTAT, Podgorica, 2018.
47. Topić, D.: Sjeverna Amerika – regionalna geografija, Banja Luka, 2009
48. Vlahović, P.: Narodi i etničke zajednice Svijeta, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.
49. Velika enciklopedija geografije Zmaj, Novi Sad, 2006.
50. Vujadinović, S., Šabić D.: Regionalna geografija Južne Amerike, Srpsko geografsko društvo, Beograd, 2011.
51. -Vujadinović, S.: Regionalna geografija Afrike, skripta, Geografski fakultet u Beogradu, Beograd, 2007.

Predmetni program GEOGRAFIJA za I i II razred opšte gimnazije uradila je Komisija u sastavu:

Prof. dr Dragica Mijanović, predsjednica

Dr Snežana Grbović, članica

Dragoje Đokić, član

U izradi Predmetnog programa korišćen je Predmetni program zasnovan na ciljevima. Pored naših, u izradi Predmetnog programa konsultovani su i predmetni programi iz država u regionu: Republika Slovenija, Republika Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Republika Srbija.

Nacionalni savjet za obrazovanje na sjednici održanoj 24. jula 2020. godine, utvrdio je **PREDMETNI PROGRAM GEOGRAFIJA za I i II razred opšte gimnazije**.